

Cemâlî'nin Latifelerini Muhtevi Bir Eser: Denâ'et-nâme-i Cemâlî A Book Containing Cemali's Latifes: Dena'et-name-i Cemali

Aysun ÇELİK*

Özet

İnsanlık, tebessümden kakkahaya, mizahın her türlü yansımasına, kaynağına ve aklına sahiptir. Türkler de bilinen ilk yazılı kaynaklardan bugüne, mizahın çeşitli görünümünü "küg, külüt, latife, hezl, hiciv, nükte, fıkrâ" gibi terimlerle karşılamışlardır. Bunlardan latifeyi, mizahın güldürürken düşündüren bir türü olarak sıklıkla tercih etmişlerdir. Tecrübenin, tavsiyenin paylaşıldığı, çoğunlukla bir dersin ve hikmetin çıkarıldığı latifeler, sosyal hayatı/ilişkileri yansıtmaya bakımından edebiyat tarihimizde özel bir yere sahiptir. Latifeleri ihtiva eden böyle bir eser, 16. asır ediplerinden Defterdâr-zâde Ahmed Cemâlî'ye aittir. İstanbul'da yaşamış olan Cemâlî, matlalarıyla, şehrengizleriyle, latifeleriyle tanınan bir şairdir. Biyografik kaynaklara göre hezl ve latife vadisinde de şöhretli olmasına rağmen Cemâlî'nin bütün latifelerini içeren bir eser bugün elimizde bulunmamaktadır. Bu çalışmada, Cemâlî'nin altı latifesini ihtiva eden Denâ'et-nâme-i Cemâlî adlı eser üzerinde durulmuştur. Denâ'et-nâme-i Cemâlî'nin elimizdeki tek nüshası, Köprülü Yazma Eserler Kütüphanesi, Nu. 34 Ha 362/29'da, 80a-82a yaprakları arasındadır. Eser içindeki altı latifenin konusu, hasislikleri ve habislikleri ile ön plana çıkan altı şahıs etrafında şekillenmiştir. Çalışmamızda Denâ'et-nâme-i Cemâlî tanıtılmış ve eserin metni transkripsiyonlu olarak yeni yazıya aktarılmıştır. 16. asrın mahsulü olan bu latifelerin latife türü içerisindeki yerine bakılacak olursa eser, ortak özelliği "cimrilik, habislik" olan kişileri konu etmesi bakımından özgündür. Ayrıca esere "letâ'if-nâme" değil de "Denâ'et-nâme" yani "alçaklık kitabı" gibi özel bir ad verilmesi de kayda değerdir.

Anahtar kelimeler: Cemâlî, Denâ'et-nâme, latife, cimrilik, alçaklık.

* Doç. Dr., Hacettepe Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Eski Türk Edebiyatı Anabilim Dalı, aysuncelik@hacettepe.edu.tr, ORCID ID: 0000-0002-4734-1676.

Abstract

Humanity has all kinds of reflections, sources and minds of humor, from smiles to laughter. From the first known written sources, Turks have met various aspects of humor with terms such as "küg, külüt, latife, hezl, hiciv, nükte, fikra". Of these, they often preferred the latife as a type of humor that makes you laugh and makes you think. The latifes, in which experience and advice are shared, and mostly a lesson and wisdom are drawn, have a special place in our literary history in terms of reflecting social life/relationships. Such a work, which includes latifes, belongs to Defterdâr-zâde Ahmed Cemâlî, one of the 16th century writers. Defterdar-zade Ahmed Cemali, who lived in Istanbul in the 16th century, is a poet known for his matlas, sehrengizs and latifes. Cemali is famous in the valley of hezl and latife, we do not have a work with all his latifes today. In this study, the work called Dena'et-name-i Cemali, which contains six latifes of Cemali, is emphasized. The only copy we have of Dena'et-name-i Cemali is in the Köprülü Manuscripts Library, n. 34 Ha 362/29, pages 80a-82a. The subject of the six latifes in the book is shaped around 6 people who stand out with their stinginess and meanness. In our study, Dena'et-name-i Cemali was introduced and the text of the work was transferred to the new text with transcription. Considering the place of these latifes, which are the products of the 16th century, in the genre of latifes, the work is interesting in that it deals with people whose common feature is "stinginess and meanness". It is also noteworthy that the book was given a special name such as "Dena'et-name", that is, "the book of meanness", rather than letaifname.

Keywords: *Cemali, Dena'et-name, latife, stinginess, meanness.*

Her ulusun, her yurdun ve yörenin bir mizah dünyası vardır. Bu dünyalar; olağan olmayanı, sıradan durmayanı konu etmesi; olayı veya olguyu hem teşhis hem de tebliğ etmesi; eksikliği, haksızlığı yermesi; bazen güldürürken düşündürmesi, bazen düşündürürken incitmesi yönüyle ortak bir atmosferde birleşir. Türklerde; masallar, fıkralar, nükteler, letâ'if-nameler, seyirlik oyunlar, mizahi sözlükler/dergiler/gazeteler bu dünyanın kaynakları; Keloğlan, Nasreddin Hoca, Hacıvat-Karagöz, Bektaşî, Temel gibi figürler, siyasiler, idareciler, meşhurlar, şairler, yazarlar, çeşitli meslek gruplarının mensupları bu dünyanın kahramanlarıdır. Konu ve şekil bakımından mizahın yeni görünümleri ise bugün çeşitli yazılı ve görsel araçlarla ortaya çıkmaya devam etmektedir.

Klasik Türk edebiyatında mizahi eserler, "latife, hezl, hiciv" gibi edebî örnekleriyle karşımıza çıkmaktadır. Bu kavramlar kimi zaman birbirlerinin yerine kullanılsa da anlam ve amaç bakımından aralarında nüanslar bulunmaktadır. Latife, "Hoş şaka, esassız lakırdı" (Ahmet Vefik Paşa, 1306, s. 1307), "güldürecek tuhaf ve güzel söz ve hikâye, şaka, mizac" (Şemseddin Sami, 1317, s. 1240), "hakîkî olmayarak eğlence maksadıyla bir nükteyi hâvî olmak üzere söylenen söz yâhut yapılan şey" (Muallim Naci, 1987, s. 657), "İnsanları güldüren, neşelendiren hoş

ve güzel söz, özellikle şaka, nükte, espri, fıkra" (Batislam, 2013, s. 229) şeklinde tanımlanmaktadır.

Letâ'if-nâmeler gülmek, gülümsetmek, eğlendirmek ile birlikte, bir hikmet ortaya koyma veya ibret verme amacı da güderler. Bu bakımdan latifeleri, mübalağaya kaçmadan, bayağılığa düşmeden yapılan bir mizah çeşidi olarak değerlendirmek mümkündür. Ayrıca devrin tanınmış kişilerini, idarecilerini, çeşitli meslekten insanları, günlük hayattaki ve yaşantıdaki anormallikleri konu edinen bir tür olduğu için latifeler, sosyal hayatı da en iyi yansıtan türlerdendir.

Osmanlı toplumunda, her zamanda ve zeminde, her durumda ve alanda mi-zahi malzeme söz konusu olmasına rağmen, alayın, hicvin, şakanın, gülmecenin yazıya geçirilmesi dinî, ferdî ve içtimai hassasiyetler nedeniyle pek yaygın değildir. Fakat genel olarak güldürmeyi/gülümsetmeyi araçsallaştırılıp nasihati amaçladığı için latifeler, klasik edebiyatta hiciv ve hezel gibi türlerden daha fazla yer bulmuştur. Bu bakımdan latife türünü, hem müstakil olarak letâ'if-nâmelerden okumak hem de dolaylı olarak divanlarda, mesnevilerde, tezkirelerde, mensur hikâyelerde görmek mümkündür.

Latifelerden müteşekkil en önemli eserler arasında; Hatiboğlu'nun (XIV-XV. yüzyıl) *Letâifnâme'si*, Vahyî'nin (XV. yüzyıl) *Letâif'i*, Nasûhî'nin (XVI. yüzyıl) *Letâif'i*, Lâmiî Çelebi'nin (XVI. yüzyıl) *Mecmau'l-Letâif'i*, Zâtî'nin (ö. 953/1546) *Letâif'i*, Hüsam Sahrâvî el-Cülûgî'nin (XVI. yüzyıl) *Harnâme'si*, Bursalı Cinânî'nin (ö. 1004/1595) *Bedâiyu'l-âsâr'ı*, yazarı bilinmeyen *Râznâme*, Azmî'nin *Letâif-nâme'si*, Fehîm-i Kadîm'in (ö. 1057/1647) *Tercüme-i Letâyif-i Kümmelîn'i*, Bahrî'nin (XVII. Yüzyıl ?) *Mutayebât'ı*, Müneccimbaşı Derviş Ahmed Dede'nin (ö. 1113/1702) *Letâifnâme'si* ve Tokatlı Ebûbekir Kânî'nin (ö. 1206/1792) *Letâif'i* sayılabilir (Altunel, 2003, C. 27, s. 109-110; Bayram, 2020, s. 47-55).

Altı latifeyi ihtiva eden bir eser de Cemâlî'nin *Denâ'et-nâme'si*dir. Bu çalışmada, mezkûr eser tanıtılmış, eserin metni transkripsiyon alfabesiyle yeni yazıya aktarılarak verilmiştir.

A. Cemâlî

Denâ'et-nâme-i Cemâlî, Köprülü Yazma Eserler Kütüphanesi, Hafız Ahmed Paşa Koleksiyonu'nda, Nu. 34 Ha 362/29'da, 80a-82a yaprakları arasında bulunmaktadır. Elimizdeki bu tek nüshanın telif tarihi ve müellifi bilinmemektedir. Aşağıda eseri tanıtırken de belirttiğimiz üzere, metnin dil ve üslup özellikleri ile bibliyografik kaynaklardaki bilgiler ve kütüphane kaydı, *Denâ'et-nâme'si*'nin 16. asır şairlerinden Defterdâr-zâde Ahmed Cemâlî Çelebi'ye ait olduğuna işaret etmektedir.

Defterdâr-zâde Ahmed Cemâlî, İstanbullu olup bir defterdarın oğludur (Solmaz, 2005, s. 255). Cemâlî'nin danışment olduğu (Açıkgöz, 2017, s. 105), devlet

memurluğu yaptığı (Sungurhan, 2017a, s. 271-272) bilinmektedir. 991/1583-84 yılında İstanbul'da vefat eden Cemâlî, İstinye mezarlığında medfundur (Bursalı Mehmet Tahir, 1342, C. II, s. 122).¹ *Denâ'et-nâme*'yi de dâhil edersek Cemâlî'nin bugün için bilinen beş eseri vardır:

Metâli-i Cemâlî, matla beyitlerin kafiye alfabetiğiyle sıralandığı 1112 beyitlik bir eserdir (Çelik, 2017, s. 37-38). *Şehr-engîz-i İstanbul*, İstanbul'un gecesinin ve gündüzünün tasviriyle başlayan, çeşitli meslek gruplarından ve eşraftan 40 kişinin övüldüğü, 459 beyitten oluşan bir mesnevidir (Çelik, 2017, s. 53-55). *Şehr-engîz-i Siroz*, 24 kişinin methedildiği, 179 beyitten oluşan bir mesnevidir (Turan, 2011, s. 54-64). *Berây-ı Kimyâ*, varlığı mümkün olmayan malzemelerle olağandışı bir terkinin hazırlanmasını anlatan tek sayfalık küçük bir latifedir. *Denâ'et-nâme-i Cemâlî*, 6 şahsın hasisliğini ve habisliğini konu alan küçük bir letâ'if-nâme olup eser hakkında aşağıda detaylı bilgi verilmiştir.

Gelibolulu Ali, Cemâlî'yi matlalarıyla meşhur, mesel söylemede usta bir şair olarak tanıtmıştır (İsen, 1994, s. 301). Ahdî de Cemâlî'nin hünerli bir şair olduğunu, şiirlerindeki hayallerin Emrî'ye, akıcılığın da Bâkî'ye benzediğini, durûb-ı emsâl bilmede emsalsiz olduğunu söylemektedir (Solmaz, 2005, s. 255).

Hasan Çelebi "Defterdâr-zâde demekle meşhûr ma'ârif-i garîbe ve letâ'if-i 'acîbesi nâ-mahsûrdur. Vâdî-i hezl ü mutâyebede eş'ârı hûb ve gâyetde üslûb-ı mergûb üzre vâkî' olmuşdur" diyerek Cemâlî'nin hezel ve latife vadisinde güzel şiirlerinin, beğenilen bir üslubunun, özgün bir tarzının olduğunu ifade etmektedir (Sungurhan, 2017a, s. 271). Beyânî (Sungurhan, 2017b, s. 49) ve Riyâzî de (Açıkgöz, 2017, s. 105) Cemâlî'nin latife ve hezelleriyle meşhur olduğunu bildirmektedir.

Bu bilgilerle birlikte *Denâ'et-nâme*'nin Defterdâr-zâde Cemâlî'ye ait olduğu kanaatini güçlendiren gerekçeler aşağıda sıralanmıştır:

1. Hasan Çelebi, Beyânî ve Riyâzî tezkirelerinde Defterdâr-zâde Cemâlî'nin matlalarıyla, latifeleriyle, hezliyatıyla meşhur olduğu söylenmektedir.

2. Defterdâr-zâde Cemâlî, matlalarından birinde "zamanın Necâtî'si olduğunu söylemiş;

Dilâ bu deyr-i bî-bünyâd içinde ehle rağbet yok

Necâtî-i zamâne olduğumçün baña şüret yok (Matla 466) (Çelik, 2017, s. 115)

bir diğerinde atasözü kullanmasına dikkat çekerek;

Dirler emdâli Necâtî ilden istermiş ezel

¹ Defterdâr-zâde Ahmed Cemâlî hakkında detaylı bilgi için bk. Çelik, 2017, s. 27-36.

Şatun almalu degül bizde hele darb-ı medel (Matla 553) (Çelik, 2017, s. 125) demiş ve Necâtî'den alıntı yapmıştır. *Denâ'et-nâme*'nin sonunda da Necâtî Beg'den;

'Âşık irdi 'ıyd-ı vaşla zâhid ider dahı şek

Kimine yimek naşîb oldı kimine emek

beyitini alıntılıyarak "...kazanana ve emek çekene yimek naşîb olmaz imiş Tañrı kime naşîb iderse anuñ olur imiş" demiş ve eserini tamamlamıştır.

Yani Cemâlî'nin Necâtî'yi takip ediyor oluşu iki eserde de aşîkârdır.

3. Defterdâr-zâde Cemâlî, *İstanbul Şehr-engîzi*'nde 40, *Siroz Şehr-engîzi*'nde 24 kişiyi tasvir etmektedir. Şehrengizlerinde insanları lakaplarıyla tanıtır ve anlattığı gibi, *Denâ'et-nâme*'de de altı şahıstan üçünü (Hamdî-zâde, Menteşeli Ya'kûb Çelebi, Ak Fâtıma) lakaplarıyla tanıtarak ve onların bazı özelliklerini anlatarak konuya girmektedir.

4. Millî Kütüphane'de 1239 numarada "Latife-i Merhûm Cemâlî Berây-ı Kîmyâ" başlığıyla yer alan metin de küçük bir latifedir ve müellifi Cemâlî'dir. Biz, bu eserin de latife türünde olması nedeniyle Defterdâr-zâde Cemâlî'ye ait olduğunu düşünüyoruz. Bu durumda kimya hakkında da bir latifesi bulunan Cemâlî ile altı şahıs hakkında latifeler anlatan Cemâlî'yi aynı kişi olarak değerlendirmiş bulunuyoruz.

5. Elimizdeki *Denâ'et-nâme* nüshasının bulunduğu el yazması kitapta, kesin olarak Defterdâr-zâde Cemâlî'ye ait olduğunu bildiğimiz *İstanbul Şehr-engîzi*'nin bir nüshası 55b-65a varakları arasında bulunmaktadır. *Denâ'et-nâme* ise bu şehrengizden yaklaşık 15 varak sonra kaydedilmiştir. Bu bağlamda, söz konusu iki eserin de derleyici/müstensih tarafından bilinçli olarak bir araya getirilmiş olması, *Denâ'et-nâme*'nin Defterdâr-zâde Cemâlî'ye ait olma ihtimalini güçlendirmektedir.

6. En önemli dayanağımız ise mezkûr nüshada *Denâ'et-nâme-i Cemâlî* başlığından başka, eserin herhangi bir yerinde Cemâlî adına rastlamamıza rağmen, kütüphanenin katalog kaydında eserin yazarı bölümünde "Cemali, Ahmed Defterdarzade, 991/1583" şeklinde bir bilgi bulunmaktadır.

Bütün bu nedenleri göz önünde tutarak *Denâ'et-nâme-i Cemâlî*'nin Defterdâr-zâde Cemâlî'ye ait olduğuna kanaat getirmiş bulunuyoruz.

B. Denâ'et-nâme-i Cemâlî

1. Adı

Denâ'et-nâme-i Cemâlî, altı latifeden oluşan mensur küçük bir eserdir. Altı latifeye konu olan altı kişi de "hasislik ve habislik" yönüyle ortak özelliğe sahiptir. Eserin başında tahmid bölümünü müteakiben müellif, "efrâd-ı beşerden ba'zı bî-

hayr ve pür-şer mahlûkātuñ denâ'et ve hissetleri ve habâdet cibilletleri muktezâsınca şâdir olan eṭvâr-ı ğarîbe mülâfâfât-ı 'acîbeden olup" diyerek bazı hayırsız ve şerli kimselerin "denâ'et (alçaklık, adilik)" ve "hisset" (hasislik, cimrilik) yönlerinden dolayı latifelere konu olduğunu ifade etmektedir. Eserin adı da bu cümledeki "denâ'et" kelimesinden hareketle teşekkül etmiştir.

2. Yazılış Sebebi

Cemâîf, Allah'a hamd bölümünden sonra mealen "insanoğlundan bazı hayırsız ve şerli mahlûkatın alçaklık ve cimrilikleri, kötü yaratılışları gereğince ortaya çıkan garip tavırları, acayip latifelerdendir. Şöyle ki ahali meclislerinde anlatılınca ve hikâye edilince dinleyenler gayr-ı ihtiyari güler ve işitenler kahkaha atarlar. Bu zikredilen taifeden beş altı kişinin hoş hikâyesi yazıldı ki şehir içinde beşer suretinde ne insanlar varmış, dünyada kurudan ve yaştan kimler yaratılmış bilinsin. Ve malum olsun ki Allah dünyayı, insanın kendi kabri gibi kimine cennetten bir bahçe, kimine de ateşten bir zindan edermiş. O şahıslardan biri..." diyerek amacının dünyada ne tür insanlar olduğu hakkında dinleyenleri/okuyanları haberdar etmek, Allah'ın yarattıklarına ibret gözüyle bakmak olduğunu ifade etmiştir.

Cemâîf, eserin sonunda bir sebep-i telif daha vermektedir: "...ve bu hikâyetlerden murâd budur ki kazanan ve emek çekene yimek naşîb olmaz imiş Tañrı kime naşîb iderse anuñ olur imiş" [82a] diyerek nasibin, emekten daha geçerli olduğu mesajını bildirmek istemektedir.

3. Muhtevası:

Eser, "Elḥamdü'lillâhi'l-muttaşîfi bi'l-luṭfî vel-'atâ * ve'l-cûdi ve's-seḥâ * ve'lâ yūşaf bi'l-buḥli ve'l-fenâ * ve'l-hisseti ve'l-bükâ * ve's-şalati 'alâ men ünzilet 'aleyhi âyâtu'l-vefâ * ve maḥâmidü'l-mürdetü'l-mürde ve's-şafâ * ve 'alâ âlihi ma'âdinü'l-'adli ve'l-i'ṭâ *" şeklinde secili, Arapça bir tahmid ile başlamaktadır. Cemâîf, "lutf, atâ, cûd, sehâ" kelimeleriyle Allah'ın "veren, ihsan eden, cömert" gibi özelliklerini sayarak ona hamdetmektedir. Bu bölüm, daha baştan, eserde cömertliğin karşılığı olan cimriliğin işleneceğine ve eleştirileceğine işaret etmektedir.

Ardından müellif, mealen "İnsanoğlundan bazı hayırsız ve şerli mahlûkatın alçaklık ve cimrilikleri, kötü yaratılışları gereğince ortaya çıkan garip tavırları, acayip latifelerdendir. Şöyle ki ahali meclislerinde anlatılınca ve hikâye edilince dinleyenler gayr-ı ihtiyari güler ve işitenler kahkaha atarlar. Bu zikredilen taifeden beş altı kişinin hoş hikâyesi yazıldı ki şehir içinde beşer suretinde ne insanlar varmış, dünyada kuru ve yaştan kimler yaratılmış bilinsin. Ve malum olsun ki Allah, dünyayı insanın kendi kabri gibi kimine cennetten bir bahçe, kimine de ateşten bir zindan edermiş. O şahıslardan biri..." [80b] diyerek ilk latifelerini anlatmaya başlar.

Birinci Latife: “Hamdî-zâde” olarak bilinen, Bursa’da müderrislik yapan bir kimsenin kasaptan veresiye et alması hakkındadır.

Anlatıya göre, Hamdî-zâde, çarşıda bir kasaba gidip der ki: “Ey usta kasap, Ramazan ayının ilk günüdür. Bizim için günde bir buçuk akçelik et hazırla, her gün bizim Hacı Mübârek’e kusursuzca tart, kemiği az ve bol etli olarak ver. Ve çırakların birine her gün bunu kaydetmesi görevini ver. İnşallah bayram ertesi eksiksiz olarak karşılığını veririz” der ve oradan ayrılır. Kasap da bu durumu uygun göerek Hamdî-zâde’nin dediği gibi yapar. Bir gün önemli bir misafir ağırlaması vardır. Hamdî-zâde, yanındaki Hacı Mübârek’e “Oğlan, bu gece hemşehriler konuktur, eti altı pulluk al!” diyerek onu kasaba gönderir ve iki pulu peşin olarak eline verir. Hacı Mübârek gidince Hamdî-zâde gönderdiğine pişman olur ve der ki: “Eyvah, şimdi haramzade zamanıdır. Bir haramzade Hacı Mübârek’in elinde iki pul bulunduğunu duyarsa onu ikna ederek bizi hem maldan hem de Hacı Mübârek’ten edecek. O vakit halimiz nice olur!” diyerek hayıflanır.

Bu latifede, Hamdî-zâde’nin bir ay boyunca veresiye et sipariş ettiği hâlde, iki pul ile et almaya gönderdiği kişi hakkında çeşitli vesveselere kapılması yadır-ganmaktadır. Yani Hamdî-zâde bir ay hiç para vermeden et sipariş etmekten çekinmez. Fakat altı pulluk et için iki pul ödeyeceği zaman, cimriliği onu evhamının esiri eder.

İkinci Latife: Kendi zannınca ilim denizinde bir cevher olan “Menteşeli Ya’kûb Çelebi”nin parasını ödediği mumları, kendisi olmadığı zamanlarda, oda arkadaşlarının kullanmasını engellemek için başvurduğu yollar anlatılmaktadır.

Bir gün, aynı odayı paylaştığı arkadaşları Ya’kûb Çelebi’ye odanın mum ücretini onun ödemesini teklif ederler. O da kabul eder ve der ki: “Her cuma gecesi bir mum bizden, onu diğer cumaya kadar israf etmeden yetirmek sizden!” Kabul edilir. O cuma gecesi Ya’kûb Çelebi bir mumu verir. Arkadaşları mumun etrafında vakit geçirirken Ya’kûb Çelebi’nin odanın bir başka tarafında kitap araması gerekir. Ya’kûb Çelebi kendi kendine: “Dostların bensiz, benim mumumun etrafında hoşça vakit geçirmesi uygun değildir. Ben mumu verdimse benimle olunduğu zaman, ortada yanması için verdim. Ben bir köşede yalnızken hükmün dışına çıkmış olurum” der. Ve kendisi mumun etrafından uzaklaşıp kitapla meşgul olduğu zamanlarda, arkadaşlarından tarafa bir çarşaf çekerek onların mum ışığından faydalanmalarına engel olur. Geri geldiğinde ise çarşafı tekrar açar ve der ki: “Dostlar lütfen mazur buyurun, bensiz mumun etrafında hoş vakit geçirmeniz bana zulümdür”.

Bu latifede de Ya’kûb Çelebi’nin mum ücretini ödemeyi, kendisi de istifade etmek şartıyla kabul etmesi, kendisi bir başka yerdeyken dostlarının mumdan faydalanmalarını için onlarla mum arasına bir çarşaf germesi yadır-ganmaktadır.

Üçüncü Latife: “Ak Fâtıma” adlı bir kadının satın aldığı atı, dört ay kullandıktan sonra iade etmesini ve at nalına verdiği para için üzülmesini anlatır.

Ak Fâtıma, bir kişiden bir at satın alır. Dört ay kullandıktan sonra, at kusurludur, diyerek sahibine geri verir. Sahibi inat etmeden atı geri alır, kadının parasını eksiksiz iade eder. Ak Fâtıma hemen bir kıskaçla gelip, atın bir nalını yeni değiştirmiştim, diyerek nalı çıkarıp alır. At sahibi, atı alır, gider. Ak Fâtıma üç gün keuderlenir, yemez, içmez, ah eder. Dostları, nalını geri aldın, niye bu kadar üzüluyorsun, der. Ak Fâtıma kızar; elindeki nalı, altı mih ile birlikte bunların üzerine atar ve der ki: “Hiç bunlar yeni değerinde olur mu, ben nasıl ağlamayayım!”

Bu latifede de Ak Fâtıma’nın bir atı dört ay kullandıktan sonra iade edip tüm parasını geri almasına rağmen, attan çıkardığı nalın yeni değerinde olmaması nedeniyle hayıflanması yadırganmaktadır.

Dördüncü Latife: Zamanın kadılarından birisinin soğuk bir kış gününde, israf olmasın diye, ateşi söndürmesini anlatır.

Kadı, Edirne’de kışın soğuk bir gününde hizmetkârına der ki: “Bre oğlan, parmaklarını toplayarak top gibi eyle!”. Oğlan, üç parmağını toplayınca kadı, hemen ateşi suyla söndürür. Ve kadı, “Üç parmağı hareket ediyorsa donmamıştır, donmadıysa kalan iki parmak da donmamıştır. Dolayısıyla ateş söndürülmelidir, söndürülmezse israftır!” şeklinde hüküm verir.

Bu latifede de en gerekli zamanda bile ateşi/yakacağı kullandırtmak istemeyecek kadar cimri ve bu cimrilğine hüküm uyduracak kadar kurnaz bir kadı söz konusu edilmiştir.

Beşinci Latife: Vezir ağalarından birisinin işe daha az para harcayarak gitmek için kayığı tercih etmesi, hatta bunun için bir köleden bile sadaka alacak seviyeye düşmesi hakkındadır.

Eyüp’te oturan bir vüzera ağası, her gün Eyüp’ten Dîvân-ı Âlî’ye ulaşmak için at nalına para harcamak yerine Eyüp kayığına buçuk akçe vererek gidip gelmeye karar verir. Bir gün Eyüp kayığı müşteri bulamayınca beklemeye başlar, bunun üzerine Ağa da ikindiye kadar beklemek zorunda kalır. Bakar ki kayık hareket etmeyecek, bir somun yanına kalsın, diyerek eve yaya olarak gitmeye karar verir. Tam kayıktan çıkarken bir Arap cariyesi çıkagelir. Cariye bakar ki Ağa Hazretleri oradan ayrılırsa kayık tamamen boş kalacak ve daha çok beklemek gerekecek; hemen öne atılarak Ağa Hazretlerine “Lütfedip oturun, bir buçuğu ben vereyim.” der. Ağa Hazretleri ise bu teklife sevinir, cariyenin sadakasını kabul ederek “Allah sana azatlık versin” diye dua eder. Eve vardığında, bedavaya geldiğini anlatır, sevinip güler.

Bu latifede de para vermemek için bir köleye minnet etmek durumu yadırganmaktadır.

Altıncı Latife: İstanbul'da bir dükkânda, bir kişi ile bir pideci/fırıncı arasında meydana gelen kavga hakkındadır.

Bir kişi çarşıda bir kavga görür. Acaba ne oluyor, diye merak eder. Bakar ki birisi dükkân sahibinin eteğini sıkıca tutup yırtmakta, çok uygunsuz sözler söyleyerek dükkân sahibini bir eliyle çekip sürüklemekte ve bir eliyle de çubuğa saplanmış birkaç kömür gibi nesne tutmaktadır. Müslümanlar başına toplanıp pideciye/fırıncıya sebebini sorduklarında, o da cevap verir ve "Bu kişi çubuğa saplanmış ciğer getirdi, bunu bize Allah için pişir, dedi. Ben de pişirdim, gelip aldı gitti, ertesi gün yine geldi. Ustacığım, misafirlikte/ziyafette idik, şimdi ısıt yiyelim, dedi. Tekrar ısıtıyordum gitti, şimdi gelmiş sen benim on akçe değerindeki ciğeri yakmışsın. Hemen ya ciğerim yerine ciğer ya da üç akçemi geri ver, diyerek beni çekip sürüyerek kadiya götürüyor" der. Müslümanlar toplanarak çaresiz pideciyi/fırıncıyı o kişinin elinden iki pul karşılığında alır, kurtarırlar.

Eser, müellifin "Bu hikâyelerden maksat şudur ki kazanan ve emek çekene, yemek nasip olmaz, Tanrı kime nasip ederse onun olurmuş" şeklindeki cümlesi ve Necâtî Beg'in aynı mealdeki

"Âşık irdi 'ıyd-ı vaşla zâhid ider dağı şek

Kimine yimek naşîb oldu kimine emek"

beyiti ile tamamlanmıştır.

4. Dil ve Üslup Özellikleri

Eser, 16. asrın mahsulü olmakla birlikte, istinsah edilen nüshanın dil hususiyetleri Eski Anadolu Türkçesi özellikleri göstermektedir. Bu özellikleri gösteren bazı ekler ve kelimeler şunlardır:

Ekler:

- ◆ **-a-vuz (istek çokluk 1. şahıs eki):** "...hem mâldan ve hem 'Arabdan çıkavuz..." (1. Latife)
- ◆ **-dükde (zarf-fiil eki):** "...yine meclise geldükde..." (2. Latife)
- ◆ **-ıcak/-icek (zarf-fiil eki):** "...ağşam olıcağ..." (5. Latife); "...yirine gelicek çâder-i şebi açar..." (2. Latife)
- ◆ **-n (yükleme hâli eki):** "...âdem taşuduğın tıyup..." (5. Latife); "...eve müft geldüğün evde hikâyet idüp..." (5. Latife)
- ◆ **-p (zarf-fiil eki):** "...at na'lından pereme hârcı ucuz düşüp her gün..." (5. Latife)
- ◆ **-yorır (şimdiki zaman eki):** "...kâdıya alup gideyorır..." (6. Latife)

Kelimeler²:

² Kelimelerin anlamları için Dilçin, C. (1983)'den faydalanılmıştır.

- ◆ **Dibelek:** Büsbütün, tamamıyla, ebedi. “...gidicek gemi **dibelek** boş kalup...” (5. Latife)
- ◆ **Divşir-:** Toplamak. “... parmaklarını **divşirüp** top gibi eyle...” (4. Latife)
- ◆ **Eyit-:** Söylemek. “...bir kaşşāba gelüp **eydür** ki usta kaşşāb...” (1. Latife)
- ◆ **Kışaç:** Kısaç, kerpeten. “...bir kışaçla gelüp bu na‘lı ol gün ben yeñi itdürdüm...” (3. Latife)
- ◆ **Konuqlık:** Misafirlik, ziyafet. “...konuqlıkda idük...” (6. Latife)
- ◆ **Söyündür-:** Söndürmek. “...āteşi şuyla söyündürür...” (4. Latife)
- ◆ **Taşra:** Dışarı. “...peremedden taşra çıkar...” (5. Latife)
- ◆ **Uşda:** İşte. “...uşda her Cum‘a gicesi bir şem‘ bizden...” (2. Latife)
- ◆ **Üş- :** Toplamak, toplanmak. “...başına **üşüp** kirdeciden su‘āl eylediklerinde...” (6. Latife)
- ◆ **Yir-:** Yırtmak. “...etegin tutup **yirer**...” (6. Latife)
- ◆ **Yüz:** Cihet, yön, taraf. “...çārsū **yüzinde**...” (6. Latife)

Denâ‘et-nâme-i Cemâlî, Arapça, secili bir hamdele ile başlamaktadır. Bundan sonra Türkçe devam eden bölümde de zaman zaman “kimine riyâz-ı cennâtdan bir gülîstân ve kimine emkine-i nîrândan bir zindân” (hamdele), “bilâ-kusûr ve lâ-küşûr“ (1. Latife), “eyyâm-ı şitâda ve evân-ı berd ü ‘anâda” (3. Latife) örneklerinde olduğu gibi ibare sonlarında, ses benzerlikleri tercih edilmiştir. Cümleler uzun olup açık ve akıcı bir üslup kullanılmıştır.

5. Nüshası

Denâ‘et-nâme-i Cemâlî’nin elimizdeki yegâne nüshası, Köprülü Yazma Eserler Kütüphanesi, Hafız Ahmed Paşa Koleksiyonu’nda, Nu. 34 Ha 362/29’da kayıtlı bir mecmuanın 80a-82a yaprakları arasında bulunmaktadır. Toplam 312 sayfa olan bu mecmuada çeşitli manzum ve mensur eserler yer almaktadır. Yazı stili taliktir. Başlıklar kırmızı, metinler siyah mürekkeple yazılmıştır. Her sayfada ortada 21 satır bulunmaktadır. Der-kenar bölümünde satır sayısı değişkendir. Metinler, sayfa ortalarına ve kenarlarına yazılmıştır.

6. Çeviriyazılı Metin³

[80a] Denâ‘et-nâme-i Cemâlî

Elhamdü'lillâhi'l-muttaşîfi bi'l-luţfî vel-‘atâ * ve'l-cüdi ve's-sehâ * ve-lâ yüşaf bi'l-buĥli ve'l-fenâ * ve'l-hisseti ve'l-bükâ * ve's-şalati ‘alâ men ünzilet ‘aleyhi âyātu'l-vefâ * ve maĥâmidü'l-mürdetü'l-mürde ve's-şafâ * ve ‘alâ âlihi ma‘âdinü'l-

³ Nüshada okunuşundan şüphe edilen ifadelerin yanına (?) simgesi konulmuş ve ifadenin görüntüsü, ilgili yere kopyalanmıştır. Metinde kullanılan “*” işareti, müstensihin ilgili yerlere koyduğu kırmızı mürekkepli noktaları temsil etmektedir.

'adli ve'l-i'tâ * Emmâ ba'd çün efrād-ı beşerden ba'zı bî-hayr ve pür-şer mahlûkātun denâ'et ve hissetleri ve habâdet cibilletleri muktezâsınca şâdir olan etvâr-ı ğarîbe mülâtafât-ı 'acîbeden olup şöyle ki mecâlis-i ehâlîde zikr olunacak ve hikâyet kılmıcağ güş idenler bî-ihtiyâr handân ve işidenler kaḫkahaya şitâbân olacak ve şafâlar olup tâ'ife-i mezkûreden beş altı nefer şahşun birer hikâyet-i hoşteri tahrîr olındı ki şeh'r içre şüret-i beşerde ne âdemler olurmuş ve dehr içre huşk u terden kimler vücûd bulurmuş biline tâ ma'lûm ola ki dünyâyı Hâḫ subhânehu ve te'âlâ kabr gibi kimine riyâz-ı cennâtdan bir gülistân ve kimine emkine-i nîrândan bir zindân idermiş zihî kudret-i **[80b]** ber-kemâl vaz'-ı hâkim-i lâ-yezâl pes ol şahşun biri **Latîfe** efâzıl-ı dehrden Hamdî-zâde dimekle mevşûf kimesne mahrûsa-i Burûsada müderrislik hüdmetiyle me'lûf iken çârsûda bir kaşşâba gelüp eydür ki usta kaşşâb bugünden ki mâh-ı Ramazânun evvelidür hücre için günde buçuğ aççelik et ta'yîn olındı her gün bizim Hâcî Mübâreke şahîḫçe vezn idüp perseng loca (?) ve kemügi az ve semüzce ola viresin ve şâkirdlerün bir mu'temedine ısmarlayasın ki her gün defter ide biz hüd yazmayınca olmazuz inşa'allâh 'ıyd-ı mu'azzam irtesi bilâ-kušûr ve lâ-küşûr bahâsı bizim elimizden vâsıl olsun diyüp gider. Kaşşâb dahı câ'iz görüp didügi gibi ider bir gün Mevlânânun ziyâfeti olup Hâcî Mübâreke eydür oğlan bu gice hemşehrîler konuklûğudur eti altı pulluk al diyü gönderür ve iki pulı naḫd virür çün 'Arab gider Hamdî-zâde gönderdüğine peşimân olup eydür dirîgâ il ayağ üstinde harâm-zâde zamânı 'Arabın elinde iki pul var idügin tıyup bir harâm-zâde ayar-dup gide hem mâldan ve hem 'Arabdan çıkavuz ol vaḫt hâlimiz nice ola ve yâhüd 'Arab anı her günki gibi alup pula tama' eyleye veyâhüd bu ma'nâyı kaşşâb eylemeye boyumuzca ziyâna uğramaḫdan ğayrı hemşehrîler yanında yüzümüz kal-maya yimek az ola dir ve biri dahı budur **Latîfe** Tâlibü'l-'ilm efendilerin biri bir kendü zu'mınca bahr-ı 'ilmün cevherîsi Mentешeli Ya'küb Çelebi nâm kimesne kendi emdâli birkaç serâmedlerle Mışr der-âmedî (?) eyyâmında hem-hücre olup yârân-ı şafâ aña müteveccih olup eyitdiler ki efendi sizler hem şeref-i niyâbet ve hem 'â'ide-i kitâbet ile müstefidsiz odanın şem' ücretini siz yalnızca görseñiz didiklerinde Ya'küb Çelebi dahı kerem-ile ta'aḫḫul itmedin taḫabbül idüp n'ola uşda her Cum'a gicesi bir şem' bizden ve bir Cum'aya dek bilâ-isrâfin yetdürmek sizden diyü ḫavl u ḫarâr olınup ol Cum'a gicesi Ya'küb Çelebi bir şem' i virüp yanup ol gice yârân şu'lesinde hoş geçerken Ya'küb Çelebiye hücre bucağında kitâbını aramaḫ lâzım geldikçe şem'ün yârândan tarafına bir çâder-i şeb gerer ki ben bir bucaḫda kitâb arar iken yârân şem'ün ziyâsında bensiz hoş geçmesi ne borcumdur ben şem' i virdimse ben bile olup ortada yanmaḫdur murâdum ben bir küşede yalnız iken **[81a]** hâric-i hûkminde oluram pes bensiz anlar şem' yaḫmaḫ maḫşûdum degül diyü benümle berâber müstefid olmaḫ için virdüm dir pes ol kitâb ḫarışdururken yârândan taraḫa çâder-i şeb çeker ki bensiz müstefid olmaḫ maḫşûdum degül diyü ve yine meclise geldükde çâder-i şebi açar dahı eydür yârân-ı şafâ luḫf idüp ma'zûr buyuruñ ki dost[a] dost mu'âmele râst

dimişlerdir ikrārımız mücibince kişi tükürdüğünü yalamağ olmaz uşta her Cum‘a gicesi me‘külât u meşrûbat-ı ‘ārîfânesinden mâ‘adâ bir şem‘ bizden dimiş idük uşda bir şem‘i biz virdük velakin yine ortada yanup yârân şu‘lesinde bizimle berâber fâ‘idelenüp hoş geçmek idi murâdımız hâliyâ bize bir bucağda kaçâ-yı âsumânî bir maşlahat lâzım oldı pes imdi biz bucağda kitâb ararken sizler bizim şem‘ ile bizsiz hoş geçmek bize zulm-i şarîhdür diyü yârândan cânibe çâr-şebi örter ve yine yirine gelicek çâder-i şebi açar ve biri dahı budur ki **Laţîfe** Ak Fâtıma dimekle ma‘rûf kimesne bir kişiden bir at şatun alur dört ay kullandıktan soñra ma‘yûbdur diyü yine şâhibine redd ider kabûlünde şâhibi ‘inâd itmeyüp atı alur gider aqçesin bî-kuşur virür Aq Fâtıma hemân-dem bir kışaçla gelüp bu na‘lı ol gün ben yeñi itdürdüm iki aqçem gitmişdür diyü atıñ bir na‘lını çıkarur alur at şâhibi gider Aq Fâtıma üç gün ğamnâk olup yimez ve içmez âh ider âh ider yârânı eydürler ki na‘luñ hod elüñe girdi pes bunca kasâvet niyedür hemân-dem Aq Fâtıma ğazaba gelüp na‘lı altı mîhle bunlaruñ üzerine atar ve eydür ki hîç şunlar yeñi bahâsın ider mi pes nice ağlamayayım dir **Laţîfe** Kuzât-ı zamânenen birisi mahrûsa-i Edirne de eyyâm-ı şitâda ve evân-ı berd ü ‘anâda hıdmetkârına hitâb idüp eydür ki bre oğlan parmaklaruñı divşirüp top gibi eyle oğlan dahı parmaklarımı divşürmek kaçdın idüp şöyle ki üç parmağımı divşürmege kâdir ola hemân-dem âteşi suyla söyündürür nihân eyler zîrâ ki aqall ekdere tâbi‘dür üç parmak harekete kâbil olıcağ ol iki parmak dahı harekete kâbil olup sağ hükminde olur el tonmaduğı dâbit olur el tonmayıcağ hod âteşe ne ihtiyâc kalur pes eger söyündürilmezse isrâf olmuş olur diyü ta‘cîl tutup âteşi söyündürür

[81b] **Laţîfe** Vüzerâ ağalarından birisi Eyyübdе sâkin iken her gün Eyyübden Dîvân-ı ‘Âliye gelince at na‘lı harcından kaçup Eyyüb peremesi buçuğa âdem taşduğın tıyup hesâb idüp at na‘lından pereme harcı ucuz düşüp her gün Dîvân-ı ‘Âliye Eyyüb peremesiyle gelür gider imiş ittifâken bir gün Eyyüb peremesi âdem bulmaz eglenür ikindüye dek Ağa Hâzretleri atı da bekler görür ki olmaz bir somun dahı yanına kalsun diyü yayan gitmege ‘azîmet idüp peremedен taşra çıkar ittifâk Ağa Hâzretlerinüñ yanında bir ‘Arab cârîyesi vâki‘ olmuş görür ki Ağa Hâzretleri gidicek gemi dibekek boş kalup ziyâde eglenmek lâzım gelür hemân-dem ‘Arab cârîyesi eydür Ağa Hâzretleri luţf idüp oturuñ ben sizüñ için bir bucuğ vireyim dir hemân-dem Ağa Hâzretleri biñ cânla anlaruñ şadaqasın kabûl idüp dönüp yine yirine gelüp oturur ve eydür ki Allâh Te‘âlâ biñ biñ berekât virsün Tañrı saña âzâdlık virsün dir aqşâma dek katlanur aqşâm olıcağ peremeci dahı peremeyi şalar ol gice Ağa Hâzretleri eve müft geldügin evde hikâyet idüp zevk idüp güler **Laţîfe** Mahrûsa-yı Kostantiniyyede bir kişi çârsü yüzinde bir kirdeci dükkânında bir ğavġâ görür ‘aceb ne hâdiðe ola diyü görmesine teveccüh ve iqbâl gösterüp görse ki bir kişi dükkân şâhibinüñ muhkem etegin tutup yirer ve çok nâ-sezâ sözler söyleyüp dükkân şâhibini bir eliyle çeküp sürer velî bir elinde bir çubuğa şaplanmış birkaç kömür gibi nesne tutup turur Müslümânlar başına üşüp kirdeciden su‘âl eylediklerinde kirdeci eydür bu kişi bir çubuğa şaplanmış

bir ciger getürdi bunu bize Allâh için pişirivir didi ben dağı pişirivirdüm gelüp aldı gitdi irtesi yine geldi eydür ustacığım konuđlıkđa idük şimdi (?) ısıdıvir şimdi yiyelim dir tekrâr ısıdıvirdim gitdi şimdi gelmiş sen benim on akçe deger cigerümi yakmış ĥarâb eylemişsin tez ya cigerim yirine ciger veyâĥüd üç akçemi vir diyü uşda çeküp süriyüp kâdıya alup gideyorır dir Müslümânlar üşüp kirdeci bî-çâreyi ol kişinüñ elinden iki pula şulĥ idüp kırtarırlar varır gider ve Tañrıya şükrler ider ve bu hikâyetlerden murâd budur ki kızanan ve emek çekene yimek naşîb olmaz imiş Tañrı kime [82a] naşîb iderse anuñ olur imiş nitekim Necâtî Big Ĥazretleri rahimehullâh bu beytde ma'nâyı taşîrĥ eylemişlerdir.

‘Aşık irdi ‘ıyd-ı vaşla zâhid ider dağı şek

Kimine yimek naşîb oldu kimine emek

Temmetü'l-Evrâķ* Bi-'Avni'llâhi'l-Meliki'r-Rezzâķ

Sonuç

Hezl ve mutayebeleri ile meşhur olmasına rağmen Cemâlî'nin latifelerinin ya da mizahi eserlerinin tamamını ihtiva eden bir eser, bugün için elimizde yoktur. Ancak *Denâ'et-nâme-i Cemâlî*'deki altı latife, şairin latife türündeki üslubunu ortaya koyması bakımından önemlidir. Cemâlî, ortak özelliği hasislik olan kişileri latifelerine konu ederek letâ'if-nâme anlayışında bir özgünlük ortaya koymuştur. Bu bakımdan eserin edebiyatımızdaki az sayıdaki letâ'if-nâme içerisinde yeri önemlidir.

Birinci latife, Hamdî-zâde adlı bir kişinin kasaptan veresiye et alması ile ilgilidir. İkinci latife, Ya'kûb Çelebi'nin verdiği mum parası hakkındadır. Üçüncüsü, Ak Fâtıma'nın aldığı atı, iade edişii ile ilgilidir. Dördüncüsü, kadılardan birinin kışın soğuk bir günde, yanan ateşii israf olmasın diye söndürmesini anlatır. Beşincisi, vezir ağalarından birinin kayık parası vermemek için cariye bir kadına minnet etmesi hakkındadır. Altıncısı, İstanbul'da bir dükkânda, pideci ile müşteri arasında meydana gelen kavgayı anlatır. Dolayısıyla her bir latifenin konusu sosyal hayat-tan ve ilişkilerden alınmıştır.

Eserin başında müellif, bu latifeleri dinleyenlerin kahkaha atacağını söylese de olay örgüsü ve anlatım bakımından hikâyelerin ancak okuyucuyu acı acı gülümseteceği beklenebilir. Bununla birlikte sebep-i telifte ortaya konulan amaç olan “dünyada ne insanlar var” şeklindeki düşünce, okuyucuda hâsil olmaktadır.

Eserin başında, hedefinin “dünyada ne tür insanların var olduğundan haberdar etmek” olduğunu söyleyen Cemâlî, eseri tamamlarken de “emek çekene yimek nasip olmaz” diyerek, nasip konusunda tevekkülü nasihat etmektedir. Bu bakımdan eser, latifelerin yazılış amaçlarından biri olan hikmet ve ibret ortaya koymak gayesine uygun bir letâ'if-nâmedir.

Çıkar Çatışması: Yazar tarafından çıkar çatışması beyan edilmemiştir.

Destek ve Teşekkür: Yazar tarafından destek ve teşekkür beyan edilmemiştir.

KAYNAKÇA

- 📖 Açıköz, N. (2017). Riyâzü'ş-Şuara, Riyazi Muhammed Efendi. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı.
- 📖 Ahmet Vefik Paşa (1306), Lehçe-i Osmanî. İstanbul.
- 📖 Altunel, İ. (2003). Latife. İslâm Ansiklopedisi (C. 27, s. 109-110). Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı.
- 📖 Batislam, H. D. (2013). Divan Edebiyatında Latife ve Hezl. Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 22 (1), 229-242.
- 📖 Bayram, B. (2020). I. Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e Kadar Türk Edebiyatında Letâifnâmeler (İnceleme-Metinler). (Doktora Tezi). Atatürk Üniversitesi/Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Erzurum.
- 📖 Bursalı Mehmed Tahir (1342). Osmanlı Müellifleri, II. İstanbul: Matbaa-i Amire.
- 📖 Cemâlî. Latîfe-i Merhûm Cemâlî Berây-ı Kimyâ, Milli Kütüphane, Nu. 1239.
- 📖 Çelik, A. (2017). Defterdâr-zâde Ahmed Cemâlî ve Metâlî-i Cemâlî İle Şehrengîz-i İstanbul Adlı Eserleri (İnceleme -Metin). Konya: Palet.
- 📖 Defterdâr-zâde Cemâlî. Denâ'et-nâme-i Cemâlî. Köprülü Yazma Eserler Kütüphanesi, Hafız Ahmed Paşa Koleksiyonu, Nu. 34 Ha 362/29, 80a-82a.
- 📖 Dilçin, C. (1983). Yeni Tarama Sözlüğü. Ankara: Ankara Üniversitesi.
- 📖 İsen, M. (1994). Gelibolulu Âlî, Kühü'l-Ahbâr'ın Tezkire Kısmı. Ankara: Akçağ.
- 📖 Muallim Nâcî (1987). Lugat-ı Nâcî. Çağrı.
- 📖 Solmaz, S. (2005). Ahdî ve Gülşen-i Şu'arâsı (İnceleme-Metin). Ankara: Atatürk Kültür Merkezi.
- 📖 Sungurhan, A. (2017a). Tezkiretü'ş-şu'arâ, Kınalızâde Hasan Çelebi. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı.
- 📖 Sungurhan, A. (2017b). Beyânî Tezkiresi (Tezkiretü'ş-şu'arâ) Mustafa (Cârullahzâde). Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı.
- 📖 Şemseddin Sâmî (1317). Kâmûs-ı Türkî. Dersaadet: İkdâm.
- 📖 Turan, L. (2011). Defterdâr-zâde Ahmed Cemâlî'nin Siroz Şehrengîzi. Osmanlı Araştırmaları The Journal Of Ottoman Studies, XXXVII, 49-76.